

Synpunkter på arbetarstyrda företag

Innebörden av begreppet "arbetarstyrt företag" är relativt precis. Så är inte fallet med begreppet "arbetarstyrd ekonomi". Inledningsvis utgår Södersten [1973] från samma punkter som Vanek [1970] för att bestämma begreppet. Men lägg märke till två skillnader, vilka i mitt tycke gör Söderstens framställning oklarare! För det första: Vanek använder termen arbetarstyrd *marknadsekonomi*, medan Södersten kortar ner uttrycket till arbetarstyrd ekonomi. (Eventuellt görs detta av propagandistiska skäl: "Det finns endast en typ av arbetarstyrd ekonomi — den arbetarstyrda marknadsökonomi.") För det andra: Vaneks huvudfrågeställning är "Vad händer med olika ekonomiska variabler om beteendeanntagandet för enskilda företag förändras från vinstmaximering till maximering av vinst per arbetsinsats?" För att besvara denna fråga är det enligt Vanek onödigt att specificera ägandeförhållandena i ekonomin. Teorin är tillämpbar då beteendeanntagandet maximering per arbetsinsats gäller. Ett samband finns mellan existensen av arbetarstyrd

ekonomi och ägandeförhållande, men någon allmängiltig teori för sambandet finns inte.

Södersten tycks inledningsvis dela detta synsätt men senare slår han helt sonika fast "...det faktum att man har ett kollektivt ägande till kapitalet i den arbetarstyrda ekonomin..." Jag vill därför i polemik med Södersten påstå: Ett ekonomiskt system där företagen följer beteendeanntagandet "maximera vinst per arbetsinsats" är en arbetarstyrd marknadsekonomi, men kollektivt ägande är inte implicerat i begreppet. Följaktligen behöver en arbetarstyrd ekonomi inte vara en socialistisk ekonomi.

Ägandebegreppet

Ett av många möjliga mått på en relation mellan människor och produktionsfaktorer, och därmed mellan människor, är "äganderätten". Begreppet har olika innebörd i olika sociala situationer, men det är ett grovt distansmått, som inte är särskilt användbart att analysera en socialistisk ekonomi med. Den jugoslaviske ekonomen Alexander Bajt [1968]

delar upp ägandet i en ekonomisk och en juridisk sida. Ägare till en produktionsfaktor i den ekonomiska betydelsen är den som erhåller faktorinkomsten. Men den juridiska strukturen behöver inte nödvändigtvis reflektera den ekonomiska. I dagens Jugoslavien tillfaller kapitalavkastningen inte samhället i dess helhet, utan enskilda företagskollektiv. Enligt Bajts synsätt ägs kapitalet i ekonomisk mening inte kollektivt i dagens Jugoslavien.

Man behöver dock inte stanna vid att uppdelar äganderätten i två delar. Man kan uppfatta äganderätten som ett knippe rättigheter! Milenkovitch [1971] väljer följande:

1. Rätten att använda egendom för personlig produktion och konsumtion.
2. Rätten att använda egendomen personligen för marknadsproduktion, och att sälja produkten och erhålla intäkterna.
3. Rätt att hyra egendom till andra och erhålla inkomst härav.
4. Rätt att behålla egendom utan att nyttja den.
5. Rätt att förändra egendomens form.
6. Rätt att förbruka eller uttömma egendom.
7. Rätt att sälja fysisk egendom.
8. Rätt att avveckla "going concern".
9. Rätt att sälja inkomstandelar i "going concern".

Usus fructus, som företaget bör njuta enligt Vanek och Södersten omfattar rättigheterna 1—3. Innehas äganderättigheterna 4—9 av samhället som helhet kan vi eventuellt tala om kollektivt ägande, och en socialistisk ekonomi. Innehas dessa rättigheter däremot av enskilda individer, eller grupper, är termen socialistisk ekonomi definitivt olämplig. Intressant att notera är att det jugoslaviska företaget innehar äganderätterna 1—5 samt 7.

Finansiering och inkomstfördelning

Tillfaller kapitalavkastningen samhället i dess helhet genom kapitalbeskattning eller genom att en jämviktsränta och amorteringar betalas, behöver en ojämn kapitalfördelning inte leda till ökade inkomstolikheter. Huruvida självfinansiering kan uppstå är till viss del avhängigt vem som erhåller kapitalinkomsten. Men genom att enbart undvika självfinansiering löser man inte problemet med ojämn fördelning av kapitalinkomsterna, som Södersten tycks tro.

Så länge vi rör oss i en värld utan osäkerhet finns ingen anledning till att

företagen skulle självfinansieras. All behövlig finansiering är uppnåelig genom externa marknader. Behovet av självfinansiering uppkommer då man inför osäkerhet i analysen:

"Traders and other undertakers may, no doubt, with great propriety, carry on a very considerable part of their projects with borrowed money. In justice to their creditors, however, their own capital ought, in this case, to be sufficient to ensure, if I may say so, the capital of those creditors; or to render it extremely improbable that those creditors should incur any loss, even though the success of the project should fall very much short of the expectation of the projectors." [Adam Smith 1970, s 405 f.]

Vilka faktorer bestämmer självfinansieringens storlek? De viktigaste bestämningsfaktorerna torde vara totalinkomstens storlek, individernas tidspreferenser, alternativa placeringsmöjligheter och arbetskraftens rörlighet. Självfinansieringen kan bli stor om kapitalet inte beskattas och totalinkomsten alltså blir stor, men det finns således ytterligare tre bestämningsfaktorer!

Antag att den enskildes valsituation, givet tidspreferens och inkomst, är att spara ett belopp, antingen genom att placera beloppet på ett privat bankkonto, eller genom att låta beloppet stå kvar i företaget som därmed kan självfinansieras. Förutsätt vidare: a) När den anställde lämnar företaget förlorar han rätten till kommande kapitalavkastning. b) Företagets investeringsbeslut är irreversibelt. Under dessa förutsättningar bestäms det jämfört med privata sparalternativet lika förmånliga självfinansieringsalternativet av förväntad avkastning och anställningstid. Är räntesatsen på det privata bankkontot 5 procent och den förväntade anställningstiden ett år, måste det ekonomiskt sett lika förmånliga självfinansieringsalternativet ge en avkastning av 105 procent. Ökar den förväntade anställningstiden minskar den erforderliga jämgoda ekonomiska avkastningen vid självfinansieringsalternativet, men kan aldrig bli så låg som det privata bankalternativet. Enligt detta synsätt är kollektivets tidspreferens sådan att det kräver *högre* ränta än de enskilda hushållen [Furubotn & Pejovich 1970, Pejovich 1971]. Söderstens motsatta slutsats beror på att han bortser från ovanstående samband, samt på hans antagande att vid en jämförelse av placeringsalternativ individerna inte kan kvantifiera alla självfinansieringsfördelar i monetära termer.

Avslutningsvis vill jag anmäla två från

Södersten avvikande synpunkter angående den jugoslaviska kapitalmarknaden. För det första delar jag inte åsikten att empiriska undersökningar visar en stark korrelation mellan inkomst och kapitalintensitet. Även om teorimodellen entydigt utsäger att ett sådant samband bör finnas då kapitalet inte beskattas, kan det vara svårpåvisbart i verkligheten. Jag nöjer mig med att hänvisa till en undersökning genomförd av Thomas Marschak [1968].

För det andra tror jag det finns fruktbarare sätt att analysera orsakerna till en kapitalmarknadsstruktur än att granska vilka idéströmningar som politikerna influerats av. I likhet med Milenkovitch [1971] tror jag att en huvudorsak till utseendet av den jugoslaviska kapitalmarknaden är landets ojämna ekonomiska utveckling, vilken artikulerats på det politiska planet. Möjligheterna att bedriva en medveten investeringspolitik torde ha varit starkt begränsade, då denna otvivelaktligen skulle ha fått regionalpolitiska konsekvenser. Sett från denna utgångspunkt ter sig de jugoslaviska politikernas åtgärder under 60-talet, att decentralisera investeringsbesluten och att

avskaffa kapitalbeskattningen, förklarligare.

Civilekonom Björn Gustafsson
Göteborgs universitet

Referenser

- Bajt, A., [1968], "Property in Capital and in the Means of Production in Socialist Economics", *The Journal of Law and Economics*, årg 11, nr 1
- Furubotn, E. och Pejovich, S., [1970], "Property Rights and the Behavior of the Firm in a Socialist State: The Example of Yugoslavia", *Zeitschrift für Nationalökonomie*, årg 30, nr 3—4
- Milenkovitch, D., [1971], *Plan and Market in Yugoslav Economic Thought*, New Haven och London
- Marschak, T., [1968], "Centralized Versus Decentralized Resource Allocation: The Yugoslav 'Laboratory'", *The Quarterly Journal of Economics*, årg 82, nr 3
- Pejovich, S., [1971], "Towards a General Theory of Property Rights", *Zeitschrift für Nationalökonomie*, årg 31, nr 1—2
- Smith, A., [1970], *The Wealth of Nations*, (Penguin), Harmondsworth.
- Södersten, B., [1973], "Arbetsstyrd Ekonomi", *Ekonomisk Debatt*, årg 1, nr 8
- Vanek, J., [1970], *The General Theory of Labour-Managed Market Economies*